

Generella faktorer eller handlande subjekt? Kommentar till Gallo, Braconier och Henrekson

På ett glädjande sätt har vår artikel "Den globaliserade ekonomins regionala paradox" (Berggren, Brulin & Laestadius 1999) stimulerat kommentarer och kritik i *Ekonomisk Debatt*.

Gallo gör en värdefull teoretisk komplettering och överblick av aktuell forskning inom "den nya ekonomiska geografin och handelsteorin" och avslutar med en förhoppning som vi livligt understödjer: "...att ett intressant och spännande forskningsområde som länge försumrats av nationalekonomin är på väg att få sin rättmätiga plats i huvudfåran." (Gallo [1999, s 351]) Av de övriga kommentarerna att döma finns emellertid risk för att vägen dit kan bli lång. Trots att alla våra kommentatorer lyfter fram betydelsen av Krugmans bidrag tycks denne i praktiken inte ha gjort något större intryck på den svenska ekonomkåren. Med något ointressant undantag har varken Arthur, Krugman eller Porter refererats under de senaste tre årgångarna i *Ekonomisk Debatt*. Också statsvetare som Putnam, sociologer som Granovetter och geografer som Saxenian lyser med sin frånvaro i referenslistorna. Svenska ekonomer, åt-

minstone de som skriver i *ED*, fokuserar på andra frågeställningar/förklaringar än de som förknippas med ovan nämnda personer; vilket också var vad vi hävdade i vår artikel. Nu visar inte heller den nya ekonomiska geografin, som våra kommentatorer hänvisar till, självklart mot den öppning gentemot andra discipliner vi argumenterar för. I en omfattande översiktsartikel nyligen konkluderar geografen Ron Martin [1999, s 67] att "thus far geographers have not been particularly impressed by this 'geographical turn' in economics. To geographers, the 'new economic geography' being promoted by economists has very little resonance with the theoretical or empirical concerns of contemporary economic geography proper... the 'new geographical economics' represents a case of mistaken identity: it is not new and it most certainly is not geography".

Vi kan inte ta ställning i denna debatt, men menar att det finns skäl till eftertanke – och inte minst ödmjuk dialog – när ledande geografer finner så lite substans i den nya ekonomiska geografin.

Braconiers kommentar [1999] reser viktiga empiriska och metodologiska frågor. Om regionalt förankrade kluster är av så stor betydelse för industriell dynamik som vår artikel antyder, hur skall då detta kunna visas? I brist på annan empiri gör Braconier ett raskt hopp till BNP/capita, eller snarare bruttoregionalprodukt (BRP)/capita, och kan då lätt visa att utvecklingen under efterkrigstiden gått mot regional konvergens men nationell divergens (det senare med – ett inte oväsentligt – undantag av utvecklingen inom OECD). Detta

CHRISTIAN BERGGREN är professor vid Ekonomiska institutionen, Linköpings Tekniska Högskola. GÖRAN BRULIN är docent vid Arbetslivsinstitutet. STAFFAN LÆSTADIUS är docent vid Institutionen för Industriell Ekonomi och Organisation vid Kungliga Tekniska Högskolan.

strider mot en hypotes som Braconier söker härleda ur vår artikel, nämligen att "den regionala utvecklingen inom en nation blivit alltmer ojämn som en följd av att lyckade klusterbildningar utvecklas i vissa regioner". (Braconier [1999, s 439]).

Nu hävdar vi inte att regional dynamik ersätter eller är viktigare än nationell ekonomisk utveckling. Än mindre söker vi uttala oss om den samlade utvecklingen av olika regioners levnadsnivå, även om vi uttryckt oss slarvigt på denna punkt, när vi i ett sammanhang talar om "stora och bestående skillnader inom länder som olika regioner uppvisar vad gäller tillväxt, entreprenörskap och småföretagsdynamik" (s 2). Vi syftar emellertid här *inte* på bruttoregionalprodukt. Det är lätt att med europeisk ekonomisk statistik visa att det skett en konvergens mellan regioner vad gäller BRP/capita. Exempelvis minskade skillnaden mellan den mest respektive minst utvecklade EU-regionen från 5:1 till 3.7:1 under perioden 1970-94 (Leonardi & Nanetti [1998:17]). Relationen mellan olika regioners BRP/capita inom ett land påverkas emellertid av en mängd faktorer, från teknikspridning och arbetskraftsmobilitet till offentliga transferringar och militärindustriella kontrakt. Att konvergens främst sker inom nationer torde följande inte bara ha att göra med ekonomiska faktorer, utan väl så mycket med sociala, kulturella och institutionella förhållanden. Trots alla ansträngningar är t ex arbetskraftsrörligheten inom Europa fortfarande i hög grad nationellt begränsad.

Det vi intresserar oss för är regional *industriell* dynamik, som måste fångas med andra indikatorer än de Braconier använder. Först vill vi naturligtvis peka på industristatistiken. I USA används ofta riskkapitalets betydelse som en indikator på dynamiken i Silicon Valley, men detta är inget användbart mått på utvecklingskraften i Toscanas ylladistrikt. Att utveckla och pröva sådana anpassade indikatorer synes vara en viktig forskningsuppgift;

något som man insett inom OECD för övrigt (OECD [1999a])!

Dynamiska industriella regioner kan ses som "lokomotiv", både för utveckling av nya branscher och för förnyelse av gamla. Har dessa "lokomotiv" mindre betydelse för att "vagnarna" är starkt hopkopplade, dvs att de andra regionerna kommer ikapp? Är Silicon Valley mindre intressant för att företag som Intel, Soletron, Hewlett Packard, Apple, Cisco m fl, snabbt har expanderat utanför sin födelseregion?

Låt oss i detta sammanhang påpeka att vår artikel inte fångar alla typer av regional dynamik. Jan-Evert Nilsson har i en värdefull studie [1998] urskilt andra varianter, inte minst storstadspräglade agglomerationer. På just det området finns följande många andra bidrag, t ex Jacobs [1969/70] som också orienterar sig mot kulturella och sociala förklaringar.

Man kan tolka Braconiers inlägg så att studier av regionalekonomi och kluster saknar intresse eftersom det ändå sker en övergripande regional konvergens. Och avskaffas klustren kan man tydligen ignorera den huvudfråga vi rest: om inte industriell dynamik i hög utsträckning kan och bör förklaras också med hjälp av icke-ekonomiska kategorier som socialt kapital. Denna del av vår artikel berör Braconier över huvud taget icke. Däremot återkommer han vid två tillfällen till frågan om subventioner av industriella kluster. Problemet är emellertid att vi inte skrivit en rad om subventioner!

På samma sätt söker Henrekson [1999] i en tungfotad ironi tillskriva oss ståndpunkten att "mer av statliga, regionala och kommunala insatser för att hjälpa företagare med kapital och att bygga nätverk... skulle ha förhindrat Sveriges relativa fall". Den som läst vår artikel upptäcker snart att vi tvärtom polemiserar mot vertikala försök att regissera utvecklingen.

Vad gäller Henreksons reaktion i övrigt är vi inte oense i allt. Vi instämmer hel-

Tabell 1 Marginalskatt (ms) och skatteklar (sk) i Sverige och Italien 1998 i procent

	Lågink.tagare		Industriarb.		Högink.tagare	
	ms	sk	ms	sk	ms	sk
Sverige	39,6	64,3		62,4	56,7	74,4
Italien	34,6	62,9		66,3	50,2	70,6

Källa: SAF [1999]

hjärtat i flera observationer, såsom ”Sverige hade under mycket lång tid en företags- och ägarbeskattning som gynnade stora, kapitalintensiva och institutionellt ägda företag med låg soliditet...” (pkt 1) eller pkt 3 om ”efterkrigstidens generellt sett storföretagsinriktade politik”. En viktig fråga – som motiverar ekonomisk-historisk forskning – är emellertid varför och hur dessa mönster bildats. Är det skattesystemet som har genererat den stela storföretagsdominansen, eller är det tvärtom en ekonomi med tillhörande intresseorganisationer präglade av storindustriell verksamhet som format företagsskattesystemet?

Det skulle vara intressant att studera hypotesen att flera av dessa och liknande regelsystem, inklusive arbetsrätten, ytterst är konsekvensen av en, i jämförelse med andra industriländer, sällsynt god svensk jordmån för etablerandet av en storskalig industriell modell – i internationell litteratur ofta omnämnd som ”fordistisk” – och i grunden baserad på föreställningen om arbetskraftens utbytbarhet (homogenitet). Detta rationalistiska och ”moderna” synsätt etablerades tidigt under vårt sekel och vann anslutning långt över traditionella parti- och organisationsgränser, vilket komplicerar bilden av hur ansvaret ska fördelas när vi i dag söker efter mer innovativa industriella modeller. Det är t ex anmärkningsvärt hur effektivt Industriförbundet varit i sitt lobbande för låg bolagsskatt, jämfört med dess förmåga att driva frågorna om skattereglerna för fåmansbolag. Och har inte finansindustrin

varit synnerligen framgångsrik i att driva fram gynnsamma regler för fondförvaltning och fondbesittning, men betydligt mindre intresserad av att gynna t ex delägande (sleeping partners) i småföretag? Denna storföretagspräglade tillväxtmodell uttrycker sig också i de svenska företagens fokusering på rationalisering, sammanslagningar och uppskalning av det bestående snarare än på kreativ omvandling till nya produktområden (jfr Glete [1994]). Inte heller på detta område övertygar schablonmässigt framplockade argument att skatter och regleringar är fenomenets huvudsakliga eller enda orsak.

Låt oss därmed gå över till det område som Henrekson särskilt brinner för, ”det extremt höga skattetrycket på arbete i Sverige”, vilket anförs som en förklaring till bristen på nyföretagande. Vi är sannolikt inte mer förtjusta i höga inkomstskatter än Henrekson, men vi betvivlar att dessa har det stora (avgörande) förklaringsvärde för vår diskussion av den norditalienska dynamiken som Henrekson hävdar. Se *Tabell 1*.

Tabellen ger, enligt vår tolkning, inte underlag för någon annan slutsats än att den totala skattebelastningen på arbete förefaller vara av ungefär samma storleksordning i Sverige och Italien. Nu hävdar Henrekson visserligen att det i Italien är ”en betydligt sämre efterlevnad av uppställda regler inklusive en stor svart sektor”. Det är förvisso sant, men denna svarta sektor och svaga efterlevnad förefaller mest utpräglad i södra Italien, medan de dynamiska småföretagsregionerna

i norr/nordost utmärks av betydligt högre skattemoral. Med en tro på skatternas utslagsgivande betydelse borde det vara precis tvärtom.

En annan generell faktor som diskuteras av Henreksson är arbetsrättslagstiftningen och den påstådda bristen på rörlighet på svensk arbetsmarknad, som han, med svepande hänvisningar till USA, hävdar försvårar uppkomsten av dynamiska regionala kluster. I internationella jämförelser av arbetsmarknadsrörlighet (vilka är svåra att göra; jfr OECD [1996], kap. 5) framstår USA som en "outlier" i förhållande till Europa. Statistiken ger inget bra analysunderlag, men åtminstone jobbomsättningen är påfallande hög för Sverige jämfört med resten av Europa. Inte heller ger färskt OECD-material stöd för att svenska arbetsrättsregler skulle vara mer rigida än italienska; de båda länderna är snarast uppsendeväckande nära varandra i diagrammen (OECD [1999b]).

Vidare är arbetsmarknadens rörlighet rimligen starkt korrelerad till det allmänna sysselsättningsläget. Att den sjönk i början på 1990-talet i Sverige hade sålunda sannolikt föga att göra med arbetsrättsens utformning, men desto mer med det drastiska fallet i efterfrågan.

Därtill är det inte alls självklart att en högre rörlighet på arbetsmarknaden generellt är gynnsam för kunskapssamhällets företagsamhet. I USA har under lång tid tvärtom "överrörligheten" varit ett betydande bekymmer för företagens humankapitalbildning, och sågs under 1980-talet som en stor konkurrensnackdel gentemot Japan. Det intressanta med industriella distrikt är att den typ av inomregional rörlighet mellan företag, som ofta kännetecknar dem, stimulerar både lärande och kunskapsspridning samtidigt som de bygger på och utvecklar en gemensam och i huvudsak stabil humankapitalbas. Vi tolkar Henrekson så att han menar att en sådan rörlighet till följd av arbetsmarknadens regelsystem är omöjlig inom Sverige. Diskussioner med företagsledare i

Gnosjö ger dock en annan bild: genom mångmaskiga nätverk sker en synnerligen flexibel anpassning till orderläge och arbetskraftsbehov i regionens industrier (huvudproblemet är i stället att attrahera arbetskraft utanför regionen). Denna smidiga anpassning sker "trots LAS", vilket tycks antyda att de industriella nätverken är viktigare än den formella arbetsrätten. Hur detta sker i praktiken och hur företagsmässig rörlighet och regional stabilitet kombineras är en intressant forskningsfråga för någon av våra läsare att ta tag i.

Ett problem med Henreksons inlägg är att det antyder en politisk undertext. Det är ju inte första gången han finner anledning polemisera mot forskning som landar i slutsatsen att generella skattesänkningar, om än betydelsefulla, kanske inte ger lösningen till alla problem (jfr reaktionen [1998] på Holmlund & Kolms [1998] mycket försiktiga slutsatser om sambandet mellan skattepolitik och arbetslöshet). Henrekson skulle vinna i trovärdighet om hans inlägg mer präglades av ett sökande efter nyanser i stället för ett målade i svart. I hans långa lista på undermålig blågul utveckling anförs t ex att "svensk tillväxt långsiktigt varit långsammare än tillväxten i andra jämförbara länder under drygt tre decennier". Listan kan emellertid ges en annorlunda balans: under perioden 1990-98 ökade, enligt referat i SvD 10/9 1999, industrins produktion och produktivitet snabbare i Sverige än i flertalet andra OECD-länder. Artikeln får stöd i OECD-statistiken som visar att Sverige har rang 6 av 22 länder ifråga om ökning av såväl totalfaktorproduktivitet som arbetsproduktivitet (OECD [1998: 94]). Där framgår också industriproduktionens kraftiga ökning under senare år (OECD [1998: 248]).

Vi tror inte att detta förklaras av de höga skatternas eller det svenska regelsystemets positiva effekter. I linje med poppersk tradition inskränker vi oss till konstaterandet att existensen av motobserva-

tioner till den henreksonska listan problematiserar hans enkla kausalsamband.

Givet Henreksons starka intresse för "generella hinder" är urvalet faktorer också påfallande snävt. Varför tar han inte alls upp betydelsen av intensiv konkurrens på hemmaplan, inte bara inom offentliga tjänster, utan också på den privata industrins område? Denna fråga är högaktuell med tanke på den fusionsvåg som drar fram över svensk industri. Borde inte nationalekonomer oroas när t ex Stora-Enso får 80 procent av den europeiska marknaden för vätskekartong eller Volvo-Scania 90 procent av den svenska för tunga lastbilar? Det handlar ju inte bara eller främst om prisbildningen. Fusionerna rättfärdigas med ett statistiskt skalekonomiskt tänkande, men vad händer med industriell dynamik, innovativitet och lärande? Konkurrens på nära håll, mellan t ex Scania och Volvo, eller Nokia och Ericsson stimulerar inte enbart till ökade prestationer, utan gynnar också intensiva och informella former av lärande, imitation och idéspredning. Medan Volvos och Scantias civilingenjörer som studerat på samma högskolor och träffas på olika konferenser, mässor och sammandragningar haft lätt att diskutera och lära av varandra, så är det mycket svårare att åstadkomma en sådan kontextuellt förankrad läroprocess mellan ingenjörer i Stuttgart och Hisingen. Och vad innebär det för småföretagens växt och utvecklingskraft när deras stora kunder blir allt färre, bygger upp allt starkare maktpositioner som beställare och får huvudkontoren allt längre bort? Är inte dynamik, konkurrens och närhet till krävande beställare en viktig utvecklingsfaktor för små företag som söker skapa en egen avancerad kompetens? Henrekson är rapp att förbinda sina generella analyser med regeringspolitiken men förefaller blunda för andra generella drag i det ekonomiska systemet.

Trots dessa teoretiska motsättningar tror vi ändå att det finns en samsyn om

betydelsen av att Sverige slår in på en långsiktigt hållbar ekonomisk utveckling, mindre präglad av gårdagens storföretagsmodeller, och skalekonomiska orientering, mer präglad av diversitet och entreprenörskap i kreativa samspel med universitet och högskolor. Men vi tycks, som synes, vara djupt oeniga hur man når dit. Henrekson menar i sin slutsats att om man "fokusera(r) mer på generella hinder för företaget ökar sannolikheten för att de kulturella och institutionella förutsättningar skall uppstå som frisätter nya typer av dynamiska processer" (kursiv i orig). Men kan man fokusera mer på generella hinder än vad Henrekson och delar av den tongivande nationalekonomiska forskningen redan gör? Finns det inte en avtagande avkastning också i denna typ av verksamhet? Är det inte en stark risk att Henrekson et consortes här går in i en disciplinmässig återvändsgränd? Det är för det första svårt att se att så många kvalificerade ekonomer skulle behöva driva avancerad forskning vars resultat i allt väsentligt ändå ska leda fram till något så förutsägbart som att det enda i grunden betydelsefulla är generella skatteregler, offentliga sektorns storlek samt arbetsrätten.

För det andra är det inte alls så att generella faktorer med någon automatik genererar socialt kapital. Det finns mängder med regioner som utmärks av låga skatter, stora privata förmögenheter, "flexibel arbetsmarknad" och "flexibel lönesättning" (inga fackföreningar) men helt saknar energirika klusterbildningar med långsiktig utvecklingsförmåga. I vårt material finner vi starkt stöd för att industriella förtätningar och en medborgarkultur med starka ömsesidighetsnormer genererar en uthållig dynamik, uppbyggnaden av effektiva kombinationer av konkurrens och samverkan, och en förening av entreprenöriell och kollektiv energi.

För Henrekson är tillväxt en statistisk process bestämd av de allmänna reglernas och skatternas grad av gynnsamhet. Det

handlar om konkurrenskraft och förmåga att "dra till sig företagande" (Henrekson [1999, s 433–437]). Henreksons hänvisning till Storbritanniens mot Sverige kontrasterade framgångar att "dra till sig" japanska bilföretag på 80-talet är ett bestickande exempel på detta tankemönster. Vi förnekar inte betydelsen av generella förhållanden, även om vi tror att sambanden är mer komplexa. Vi är dock mer intresserade av *utvecklingsförmåga* än statisk konkurrenskraft (jfr Dahmén, [1998]), mer av förmåga att *generera*, än att "dra till sig", företagande.

Regional utveckling genereras inte av EU-subventioner eller av förstatligade företagsgrupperingar, men bildas inte heller spontant när skatter sänks och privata förmögenheter växer. Huruvida det uppstår dynamiska klusterbildningar eller inte beror av mänskliga handlingar, dvs medvetet handlande subjekt, och de förebilder och mentala modeller som inspirerar dem. I inte ringa utsträckning har vi här med interaktiva industriella läroprocesser i kulturellt täta miljöer (embeddedness) att göra (jfr Maskell et al [1998] samt Asheim, [1999]).

Att dataföretagen på Route 128 runt Boston under 1980-talet blev så autarkiskt inriktade kulturer, till stor skada för uppkomsten av nya teknikentreprenörer och innovativa länkbildningar, hade mycket lite med "de generella hindren" i Massachusetts att göra. Viktigare var de sociala och institutionella förebilder som präglade de tidiga företagsgrundarna, de slutna interna arbetsmarknaderna (lagstiftningen var i princip densamma som i Kalifornien), MITs storföretagsinriktade hållning, branschorganisationernas fokusering på skatter och "hinder" i stället för att understödja utvecklingen av kreativa arenor, och produktiva överenskommelser.

Kort sagt: mekanismerna bakom industriell dynamik är mer komplexa än vad de kollegor menar som begränsar institutio-

nell ekonomisk teori till en fråga om skatter och arbetsmarknadsregler.

Referenser:

- Asheim, B, T, [1999], "Industrial Districts: The Contribution of Marshall and Beyond" i Clark, G; Gertler, M, & Feldman, M, (red), *Handbook in Economic Geography*, under utg., dec. 2000, Oxford U.P.
- Berggren, C; Brulin, G. & Laestadius, S [1999], "Den globaliserade ekonomins regionala paradox", *Ekonomisk Debatt*, årg. 27, nr 6, s 1–13.
- Berggren, C; Brulin, G. & Gustavsson, L [1998]: *Från Italien till Gnosjö*, Rådet för Arbetslivsforskning, Stockholm.
- Braconier, H, [1999], "Drivkrafter för tillväxt: Nationella institutioner eller regionala kluster? Replik till Berggren, Brulin och Laestadius", *Ekonomisk Debatt*, årg. 27, nr 7, s 438–441.
- Dahmén, E, [1998], "Technology, Technique and Entrepreneurial Activity in Economic Theory" i Odhnoff, J & Svedin, U, (red), *Tehnological Systemic Changes and Economic Theories*, Forskningsrådsnämnden, Stockholm.
- Gallo, F, [1999], "Den globaliserade ekonomins regionala paradox" – en kommentar, *Ekonomisk Debatt* årg. 27, nr 6, s 348–351.
- Glete, J, [1994], *Nätverk i Näringslivet*, SNS Förlag, Stockholm.
- Henrekson, M, [1998], "Högre sysselsättning genom en utvidgad marknadssektor", *Ekonomisk Debatt*, årg 26, nr 7, s 515–526.
- Henrekson, M, [1999]: "Socialt kapital och kluster i stället för goda generella villkor? Replik till Berggren, Brulin och Laestadius", *Ekonomisk Debatt*, årg. 27, nr 7, s 433–437.
- Holmlund, B & Kolm, A-S, [1998], "Kan arbetslösheten bekämpas med skattepolitik?", *Ekonomisk Debatt*, årg 26, nr 4, s 259–273.
- Jacobs, J, [1969/70], *The Economy of Cities*, Vintage books, New York
- Leonardi, R & Nanetti, E, [1998], *Regional Development in a Modern European Economy. The Case of Tuscany*, Pinter, London & Washington.
- Martin, R, [1999], "The new 'geographical

Repliker och kommentarer

- turn' in economics: some critical reflections", *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 23, s 65-91.
- Maskell, P, et al, [1998], *Competitiveness, Localised Learning and Regional Development*, Routledge, London & New York.
- Nilsson, J-E, [1998], *Blomstrande näringsliv*, Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien, Stockholm.
- OECD [1996], *Employment Outlook 1996*, OECD, Paris.
- OECD [1998], *Science, Technology and Industry Outlook*, OECD, Paris.
- OECD [1999a], *Boosting Innovation – The Cluster Approach*, OECD, Paris.
- OECD [1999b], *Employment Outlook 1999*, OECD, Paris.
- SAF [1999], *Fakta om Sveriges ekonomi*, <http://statistik.saf.se>, 8/10-99
- Svenska Dagbladet* [1999], "Svensk industri i världstopp – språng i produktivitet", 10 september 1999.